

TERMINOLOGICKÉ OKIENKO

MARTA HARGAŠOVÁ

Národný projekt *Komplexný poradenský systém prevencie a ovplyvňovania sociálnopatologických javov v školskom prostredí* sa v aktivite 1.3 *Inovácia poradenských metód v systéme výchovného poradenstva a prevencie pre žiakov so ŠVVP pri zvyšovaní ich zamestnateľnosti* venuje aj problematike poradenstva pri rozhodovaní sa žiakov o ďalšom vzdelávaní po skončení základnej školy. Do školského prostredia sa v súlade s požiadavkou užšieho prepojenia školy so svetom práce dostáva európska terminológia kariérového poradenstva, ktorá nahrádza staršie ponímanie profesionálnej orientácie, poradenstva pri voľbe povolania a stret týchto prúdov vedie k terminologickému chaosu. Týka sa to predovšetkým pojmu *kariéra* a adjektív *kariérový*, *kariérny*, *profesionálny*, *profesijný*, *profesný*.

Kariéra sa v Akademickom slovníku cudzích slov (Petráčková, Kraus, 2001) definuje ako rýchly, úspešný postup v zamestnaní, v určitej činnosti, úspešná životná dráha všeobecne – vedecká, politická, umelecká a pod. Spravidla sa kariéra chápe ako postup v zamestnaní po skončení školy. V našom jazyku má slovné spojenie „robiť kariéru“ skôr pejoratívny význam a spája sa s predstavou šplhania sa nahor v dobre platenej pracovnej pozícii, v prípade žien aj s uprednostňovaním práce pred rodinou a deťmi. *Kariérizmus* je bezohľadná honba za úspechom, nezriadená túžba po spoločenskom a pracovnom vyniknutí, bezzásadové úsilie o získanie významného postavenia vo verejnom, obzvlášť politickom živote.

V roku 2007 požiadalo slovenské *Euroguidance centrum* Jazykovedný ústav Ľ: Štúra SAV o expertízu k používaniu niektorých pojmov (Grajcár, 2009), ale jazykovedné úvahy vniesli do terminológie kariérového poradenstva ešte viac nejasností. Jediným oporným bodom bolo vyjadrenie: Tvar *kariérny* sa používa v spojení *kariérny diplomat* označujúcim diplomata, ktorý prešiel všetkými stupňami diplomatických funkcií. Sme toho názoru, že pri chápaní kariéry nie je možné vychádzať z jazykovedy, slovníkov cudzích slov, ani z bežnej reči. V odbornej terminológii sú záväzné dohody, ako sa budú určité termíny chápať.

Adekvátnym východiskom sú teda operačné definície vysvetľujúce pojmy v danom kontexte a záväzné dokumenty. Pre pochopenie kontextu treba vychádzať z publikácie OECD *Kariérové poradenstvo – príručka pre tvorcov koncepcií* (OECD/SAAIC, 2005), kde sa vo všetkých tvaroch vyskytuje adjektívum kariérový 641-krát a kariérny len raz, a to práve v spojení *kariérny rast poradcov*. Podobne považujeme za záväzný pôvodný dokument *Stratégia celoživotného vzdelávania a celoživotného poradenstva* (MŠ SR, 2007), kde sa vyskytujú slovné spojenia *kariérové poradenstvo*, *kariérový poradca*, *kariérová zmena* a adjektívum kariérny sa neobjavuje vôbec. Nejasnosti v terminológii súvisia s realizáciou Sektorového operačného programu *Ludské zdroje* (2004), kde sa v opatrení *Rozvoj poradenstva o povolaniach a zamestnaniach a systémov na predvídanie zmien kvalifikačných potrieb trhu práce* vyskytuje termín „kariérne poradenstvo“. Napriek odbornej diskusii a snahám o zosúladenie terminológie s európskym kontextom sa vo všetkých vtedajších projektoch muselo záväzne „kariérne poradenstvo“ zachovať (aj keď nešlo o projekty zamerané na hľadanie zamestnania) – kvôli administratívnym postupom.

Zástupcovia *Euroguidance* (Slovenská akademická asociácia pre medzinárodnú spoluprácu SAAIC) považujú za správne, aby sa pojmy *kariérny* a *kariérový* rozlišovali, pričom *kariérny rast* sa chápe ako vertikálny pohyb, pracovný postup smerom nahor (Grajčár, 2009) a *kariérový vývin* ako celoživotný proces a vzájomné prelínanie sa rôznych rovín sebarealizácie človeka. *Kariérový vývin* predstavuje komplexnú životnú dráhu, ktorá nie je vždy vzostupná, úspešná a predvídateľná. *Kariérny rast* predpokladá, že organizácia, firma alebo inštitúcia má stanovené kariérové rebríčky, po ktorých môže zamestnanec kráčať nahor (napr. v armáde, v polícii, v školstve a pod.). V malých firmách, rodinných podnikoch alebo pri samozamestnaní (živnostníci) takéto rebríčky neexistujú a *kariérový vývin* závisí od aktivity jednotlivca, sebavzdelávania a sebarozvoja. Keďže v poradenstve pre žiakov nejde o ich odborný rast, ale o orientáciu smerom k niektorej z oblastí vzdelávania alebo profesií, nie je vhodné hovoriť o kariérom poradenstve. Niektorí psychológovia tvrdia, že kariérne poradenstvo znie lepšie než kariérové. Je to otázne. Lebo ak vyslovíme k podobným slovám – kariéra, bariéra, voliéra – adjektíva, už to tak dobre neznie – bariérny, voliérny. Podobne ako „rýdzo“ slovenská fujarová šou by asi nebola prijateľná ako fujarná.

Kariérny rast predstavuje odborný rast človeka, ktorý pracuje v istej pracovnej pozícii a vzdelávaním, školením, výcvikom si rozširuje znalosti, zručnosti, pričom získava vyšší stupeň kompetencií vo svojom odbore napr. odborný rast pedagogických zamestnancov. Je to termín užší než *kariérový vývin*. Ak učiteľ základnej školy opustí svoje zamestnanie a začne pracovať ako tlmočník alebo jazykový korektor prechádza do nového štádia svojho kariérového vývinu. V zmysle celoživotného vzdelávania rozvíja sa v odborníka iného typu. Rast v odbore je teda *kariérny rast*, sukcesívnosť jednotlivých štádií sebarealizácie v celoživotnom priebehu je *kariérový vývin*.

Kariérové poradenstvo je komplex poradenských služieb v oblasti vzdelávania a zamestnanosti zameraný na riešenie otázok výberu školy, povolania, zamestnania, rozvoj kompetencií potrebných pre uplatnenie sa na trhu práce, riešenie problémov kariérového vývinu a prekonávanie prekážok spojených so vzdelávaním a pracovným uplatnením. V školskom prostredí sa zameria na rozvoj samostatnosti, zručností riadiť svoj život a nájsť si v ňom svoje miesto. Na základnej škole je teda zamerané širšie, nielen na pomoc pri výbere strednej školy. Stavia na rozvoji záujmov, sebapoznávaní, poznávaní sveta práce, vnímaní seba ako budúceho účastníka trhu práce a rozvoji kľúčových kompetencií. V našom projekte vychádzame z vývinovej a holistickej teoretickej paradigmy, a tomu zodpovedajú aj poradenské implikácie individuálneho a skupinového poradenstva.

Kariérová výchova je systematické úsilie ovplyvniť *kariérový vývin* cez rôzne typy výchovno-vzdelávacích stratégií. Prehľbuje chápanie sveta práce a vzdelávania, rozvíja schopnosti a znalosti potrebné pre rozhodovanie, vzdelávanie a sebarealizáciu v práci.

Veľké problémy sa vyskytujú s využívaním adjektív **profesionálny – profesijný**. V bežnej reči sú to synonymá, ale nie je prijateľné, aby sa v prvom odseku príspevku s názvom *Profesionálne rozhodovanie žiakov* objavili slová *profesijné poradenstvo* atď. V projekte sú v názvoch aktivít 1.3.1 použité slovné spojenia „poradenské usmerňovanie pri profesionálnom rozhodovaní sa žiakov“, čo je pre nás záväzná a nemôžeme na znení nič meniť. Ak hovoríme o profesionálnom rozhodovaní žiakov na základnej škole, nemusí ísť o výber konkrétneho povolania (s výnimkou žiakov, ktorí si volia učebný odbor). Aby sa pod jeden termín dali začleniť žiaci, ktorí si volia školu v širšom zábere kariérového typu a aj tí, čo si volia jasne pomenovanú profesiu, odporúčame používať označenie – *profesionálne rozhodovanie* žiakov a nie *profesijné* alebo *profesné* rozhodovanie žiakov.

Naše návrhy, aby sa v projekte využívala súčasná európska terminológia kariérového poradenstva, ktorá je v súlade s našimi teoretickými východiskami, boli v odporúčaníach zadávateľa zmenené na terminológiu tradičnú, čím sa značne komplikuje vyjadrovanie, pretože termín „*profesionálne rozhodovanie*“ evokuje rozlišovať význam v zmysle

profesionálne / neprofesionálne. Odporúčame kompromis: V príspevkoch, kde sa hovorí o ovplyvňovaní rozhodovania pri prechode žiakov zo školy do školy zachovať „*profesionálne rozhodovanie žiakov*“ a ak hovoríme o kariérovom-poradenskom procese vyjadrovať sa buď opisne – *poradenstvo v profesionálnom vývine* či *poradenstvo v študijno-profesijnom vývine*, alebo použiť označenie *kariérové poradenstvo v školskom prostredí*.

K terminologickej problematike sa vyjadrujeme vo viacerých prácach, ktoré čitateľovi v tejto súvislosti odporúčame do pozornosti Hargašová (2007), Hargašová, Grajcár (2011), Lepeňová, Hargašová (2012), Grajcár, Hargašová, Lepeňová (v tlači).

LITERATÚRA

- GRAJCÁR, Š. 2009. Kariérny alebo kariérový? In: Zamestnanosť a sociálna politika, č. 8, s. 17-18.
- GRAJCÁR, Š. – HARGAŠOVÁ, M. – LEPEŇOVÁ, D. (v tlači) Kariérové poradenstvo. In: Kolektív autorov: Poradenská psychológia. Bratislava : Univerzita Komenského.
- HARGAŠOVÁ, M. 2007. Teoretické východiská kariérového poradenstva a praktické poradenské implikácie. In: Efektívna prevencia pred nezamestnanosťou začína kariérovou výchovou a kariérovým poradenstvom v školách a školských zariadeniach. Zborník študijných materiálov pre poradcov v školstve. Bratislava : MPC, s. 5-60.
- HARGAŠOVÁ, M. – GRAJCÁR, Š. 2011. Pracovná kariéra. In: KOLLÁRIK, T. – LETOVANCOVÁ, E. – VÝROST, J. et al. (Eds.): Psychológia práce a organizácie. Bratislava : Univerzita Komenského, s. 172-190.
- Kariérové poradenstvo – príručka pre tvorcov koncepcií*. 2005. Bratislava : SAAIC – Euroguidance centrum.
- LEPEŇOVÁ, D. – HARGAŠOVÁ, M. 2012. Kariéra v meniacom sa svete. [online]. Bratislava : MPC. Dostupné na http://www.mpc-edu.sk/library/files/kariera_web.pdf
- PETRÁČKOVÁ, A. – KRAUS, J. a kol. 2001. Akademický slovník cizích slov. Praha : Academia.
- Sektorový operačný program Ľudské zdroje*. 2004. Bratislava : Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny.
- Stratégia celoživotného vzdelávania a celoživotného poradenstva*. 2007. Bratislava : Ministerstvo školstva SR.

PhDr. Marta Hargašová, CSc. študovala na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave (1957 – 1961), psychológiu na FFUK v Bratislave (1966 – 1972) a na FFUK v Prahe (1988 – 1991). Absolvovala tiež viaceré psychologické výcviky. V rokoch 1968 – 1996 pracovala v Ústave psychológie profesionálneho vývinu a poradenstva, v oddelení biodromálnej psychológie a poradenstva Psychologického ústavu FF UK a v Psychologickej poradni UK pre vysokoškolákov, kde sa venovala vedecko-výskumnej, pedagogickej a poradenskej činnosti. Po roku 1996 viedla v súkromnej firme výcviky zamestnancov a neskôr sa zapojila do projektov zameraných na kariérové poradenstvo pre žiakov a študentov. Participovala na projektoch UNESCO, Phare, Leonardo da Vinci, Európskeho sociálneho fondu. Má bohatú publikačnú činnosť – učebnice, odborné publikácie, štúdie, vedecko-populárne knihy pre mládež a i.